

Отримано: 29 лютого 2024 р.

Прорецензовано: 20 березня 2024 р.

Прийнято до друку: 22 березня 2024 р.

e-mail: tetyanamed16@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-7998-4107>

e-mail: i.l.bodnariuk@nuwm.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-3621-4193>

e-mail: noginova_n@i.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0009-0005-0384-7797>

e-mail: maria.bartko@ukr.net

DOI: 10.25264/2311-5149-2024-32(60)-102-108

Мединська Т. В., Боднарюк І. Л., Ногінова Н. М., Бартко М. Т. Фіскальна роль непрямого оподаткування у формуванні доходів бюджету держави. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, березень 2024. № 32(60). С. 102–108.

УДК: 336.22

JEL-класифікація: H22, H25

Мединська Тетяна Володимирівна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, економічної безпеки, банківської справи та страхового бізнесу Львівського торговельно-економічного університету

Боднарюк Ірина Леонідівна,

кандидат економічних наук, доцент, голова циклової комісії управління та адміністрування ВСП «Рівненського технічного фахового коледжу НУВГП»

Ногінова Наталія Миколаївна,

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів, обліку та аудиту Національного університету «Острозька академія»

Бартко Марія Тарасівна,

здобувач вищої освіти (першого) бакалаврського рівня спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» ОПП «Фіскальне та митне адміністрування» Львівського торговельно-економічного університету

ФІСКАЛЬНА РОЛЬ НЕПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто фіскальну роль непрямих податків у формуванні доходів бюджету держави. Розкрито особливості непрямого оподаткування в Україні та такі елементи непрямих податків, як ставки та пільги. Проаналізовано надходження до державного бюджету непрямих податків за їх абсолютними значеннями, частками та за відношенням до ВВП.

Ключові слова: *непрямі податки, державний бюджет, Податковий кодекс, ПДВ, акцизний податок, мито.*

Tetyana Medynska,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor; Associate Professor of the Department of Finance, Economic Security, Banking and Insurance Business, Lviv University of Trade and Economics

Iryna Bodnaryuk,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor; Chairman of the Cyclical Commission of Management and Administration of the VSP «Rivnenskyi Technical Vocational College of the National Technical University of Ukraine»

Natalia Noginova,

Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer of the Department of Finance, Accounting and Auditing National University of Ostroh Academy

Maria Bartko,

student of higher education (first) bachelor's level bachelor, specialty "Finance, banking and insurance", EPP "Fiscal and customs administration", Lviv University of Trade and Economics

THE FISCAL ROLE OF INDIRECT TAXATION IN THE FORMATION OF REVENUES OF THE STATE BUDGET

The article examines the fiscal role of indirect taxes in the formation of state budget revenues. The peculiarities of indirect taxation in Ukraine, types of indirect taxes according to the current legislation are disclosed. Inflows to the state budget of indirect taxes were analyzed in terms of their absolute values, shares, and in relation to GDP. It was found that indirect taxes in the structure of the tax system of Ukraine are the main source, demonstrating high fiscal efficiency.

The results of the analysis of the receipts of indirect taxes to the budget of Ukraine indicate that the key budget-forming tax is the value added tax, the second largest revenue is the excise tax, and customs duties occupy the third position in terms

of revenue to the state budget. Therefore, indirect taxes in the structure of the tax system of Ukraine are the main source, demonstrating high fiscal efficiency, the reduction of their share in the structure of budget revenues in recent years occurred due to a full-scale invasion.

In today's conditions, tax reform should take place within the framework of a defined strategy, which will allow for a more reasonable modeling of the formation and forecasting of tax revenues to the budget, taking into account both indirect and direct taxes. It is important to emphasize the importance of consumption taxes as a key instrument of state influence on economic development, carrying out regulation by which the state contributes to the creation of competitive conditions in the domestic and foreign markets. This, in turn, contributes to the stimulation of business activity and the formation of added value, which is the basis of taxation of most types of taxes.

Keywords: indirect taxes, state budget, Tax Code, VAT, excise tax, duty.

Постановка проблеми. Досвід іноземних країн у формуванні та обґрунтуванні рівня непрямих податків та їх фіскальна роль у доходах держави та перерозподілі ВВП вказують на значні відмінності у системах оподаткування та податковому державному регулюванні. Для України важливо впровадити стратегічно орієнтовану систему оподаткування, яка відповідає стандартам Європейського Союзу, зокрема щодо непрямих податків. Особливо актуально враховувати векторність зовнішньоторговельної діяльності та аналізувати особливості оподаткування споживання у податкових системах головних партнерів України у зовнішній торгівлі.

Поширеними є твердження про перевагу податків на споживання в системах оподаткування країн ЄС, проте, їх частка в ВВП демонструє невелику волатильність: для країн ЄС-15 – від 13,1 % до 14,6 %, а для нових членів – в межах 12,8–14,0 %. Таким чином, країни ЄС продовжують адаптувати систему непрямого оподаткування, шукаючи оптимальні параметри, які відповідають новим вимогам членства в ЄС, внутрішнім та зовнішнім викликам економічного розвитку.

Податки на споживання відіграють ключову роль у доходах країн-членів ОЕСР і становлять понад 30 % податкових надходжень. Проте, за останні тридцять років суттєво змінилися характер та призначення цього джерела доходів. Якщо раніше податки на споживання, в основному, ґрунтувались на оподаткуванні конкретних товарів і послуг, переважно через акцизи, то зараз загальні податки на споживання (включаючи акцизи та ПДВ) охоплюють широкий спектр споживання.

В Україні непрямі податки є одним із основних джерел формування державного бюджету. Відтак, особливості та перспективи непрямого оподаткування є предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Саме непрямі податки забезпечують фінансову безпеку держави, є стабільним джерелом фіскальних доходів державного бюджету України, забезпечують виконання державою функцій та покладених на неї завдань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості формування доходів державного бюджету, суть непрямого оподаткування досліджували у своїх працях такі вітчизняні науковці: О. Волошук, І. Гончаренко, Н. Дудченко, В. Жук, Т. Івашків, К. Кміть, О. Сотніченко, Ж. Шило та ін. Проте, виклики сьогодення, пов'язані із повномасштабним вторгненням та війною, мають негативний вплив на основні макроекономічні показники: валовий внутрішній продукт, доходи державного бюджету, податкові надходження та надходження непрямих податків до централізованих фондів держави. Відтак, фіскальна роль непрямого оподаткування в Україні не втрачає актуальності та необхідності дослідження.

Мета дослідження. В умовах геополітичних ризиків, військових та економічних викликів, особливої актуальності набуває вивчення сучасного стану системи непрямого оподаткування, яка є ключовим фактором стійкого економічного зростання. Незважаючи на позитивні результати вдосконалення системи непрямого оподаткування, зокрема електронного обліку ПДВ, труднощі в адмініструванні непрямих податків залишаються, зокрема ті, що пов'язані із блокуванням податкових накладних та визнанням суб'єктів господарювання ризиковими. Отже, аналіз податкових надходжень від непрямих податків має важливе значення як на рівні платників податків, так і на рівні держави.

Виклад основного матеріалу. Формування централізованих фінансових ресурсів держави залежить від податкових надходжень. Сьогодні особливо важливо впроваджувати обґрунтовані зміни у системі оподаткування, спираючись на прогностичні розрахунки сценаріїв їх впливу на макро- та мікроекономічні показники. На державному рівні також визнається актуальність проблеми, пов'язаної з надмірністю податкового тягаря.

Відповідно до ст. 29 Бюджетного кодексу України до складу доходів Державного бюджету України належать непрямі податки:

1. Податок на додану вартість – непрямий податок, який нараховується та сплачується відповідно до норм розділу V Податкового кодексу України.
2. Акциз – непрямий податок на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених Податковим кодексом України як підакцизні, що включається до ціни таких товарів (продукції).

3. Мито – непрямий податок, різновид митних платежів, який накладається на товари, що переміщуються через митний кордон, тобто ввіз/вивіз чи транзит [1].

Непрямі податки відіграють ключову роль у формуванні державного бюджету, формуючи вагому частку доходів. За даними Міністерства фінансів України, частка непрямих податків у загальних доходах державного бюджету країни становить 64–66 % (табл.1).

Аналізуючи частку непрямих податків у податкових надходженнях до державного бюджету України, бачимо, що у 2019–2021 рр. вона була відносно стабільною і коливалася у межах 66,5–66,9 %, у 2022 р. частка непрямих податків зменшилася на 2,5 % і склала 64,1, а у 2023 р. – знизилася до 26,4 %. Така ситуація обумовлена зменшенням обсягів виробництва та споживання, міграцією населення за межі України.

Таблиця 1

Частка непрямих податків у податкових надходженнях до державного бюджету України у 2019–2023 рр., млн грн

Показники	Роки					Темп росту 2023/2019, %
	2019	2020	2021	2022	2023	
Непрямі податки	532134	569357	737118	608459	532331,6	100,0
Всього податкових надходжень	799776	851115,6	1107090,9	949764,4	2016453,6	252,1
Частка непрямих податків у податкових надходженнях, %	66,5	66,9	66,6	64,1	26,4	39,7

Джерело: складено за даними [1].

Для продуктивного функціонування держави в соціально-економічному секторі важливим фактором є наповненість бюджету, що значною мірою залежить від податкової політики держави та, безпосередньо, ефективності та економічної обґрунтованості діючих податків.

Динаміку надходжень непрямих податків до Державного бюджету України за 2019–2023 рр. подано нами у табл. 2.

У липні 2023 р. акцизний податок з вироблених та імпортованих в Україну підакцизних товарів вплинув на перевищення плану надходжень до державного бюджету, перевищуючи доходи, визначені Міністерством фінансів. Загальна сума доходу склала 8,7 млрд грн, що перевищує показник липня минулого року на 11,7 %. Це досягнуто завдяки додатковим надходженням з виробництва лікєро-горілчаних продуктів, тютюнових виробів та виноробної продукції та збільшення ставок акцизних зборів.

Таблиця 2

Динаміка надходжень непрямих податків до Державного бюджету України за 2019–2023 рр., млн грн

Показники	Роки					Темп приросту, у %
	2019	2020	2021	2022	2023 (станом на 01.10.2023)	
ПДВ:	378690,2	400600,1	536489,2	467001	407464,7	107,6
– Податок на додану вартість з вітчизняних товарів	88929,8	126486,6	155774,8	213948	146439,3	164,7
– Податок на додану вартість з імпортованих товарів	289760,4	274113,5	380714,4	253053	261025,4	90,1
Акциз:	123357,9	138296,2	162451,2	102352,9	124866,9	101,2
– Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	69897,1	80449,3	82858,4	60699,1	69273,9	99,1
– Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	53460,8	57846,9	79592,8	41653,8	55593	104,0
Мито*:	30086	30460,5	38177,2	-	-	-
– Ввізне	29855,4	30203,2	36854,9	-	-	-
– Вивізне	230,6	257,3	1322,3	-	-	-
Всього непрямих податків	532134	569357	737118	608459	532331,6	100,0

*На час подання статті дані відсутні
Джерело: складено за даними [2].

Збільшення акцизу та реалізації лікєро-горілчаних виробів вплинуло на збільшення надходжень на 166,1 % більше від запланованих доходів, тютюнових виробів – на 103,6 %, виноробної продукції – на

153,5 %. Окрім цього, впровадження оподаткування пального акцизним податком при ставці 100 євро/1000 л та відновлення роботи виробників пального також позитивно вплинули на доходи, особливо у липні, де надходження становили 0,8 млрд грн.

Важливий фактор у збільшенні доходів місцевих бюджетів – введення 5 % акцизного податку на роздрібну продажу тютюнових виробів та рідин для електронних сигарет. За період січня–червня 2023 р. середньомісячна сума цього податку зросла у 1,8 рази порівняно з аналогічним періодом минулого року, склавши 644,1 млн грн. Такі зміни в податковій політиці, зокрема щодо елементів оподаткування призвели до збільшення доходів Державного бюджету [4].

ПДВ є бюджетоформуючим податком, який адмініструється у електронному форматі та перебуває під особливим та пильним наглядом податкових органів. Аналізуючи частку ПДВ у доходах державного бюджету України (рис. 1), бачимо, що у 2021 р. частка ПДВ складала 41,4 % усіх податкових надходжень, у 2022 р. – 26,13 %, а у 2023 р. лише 18,5 %, що пов'язано із повномасштабним вторгненням, тимчасовою окупацією територій, веденням активних бойових дій у населених пунктах, де функціонували українські підприємства, виробляли та реалізовували продукцію та були платниками ПДВ.

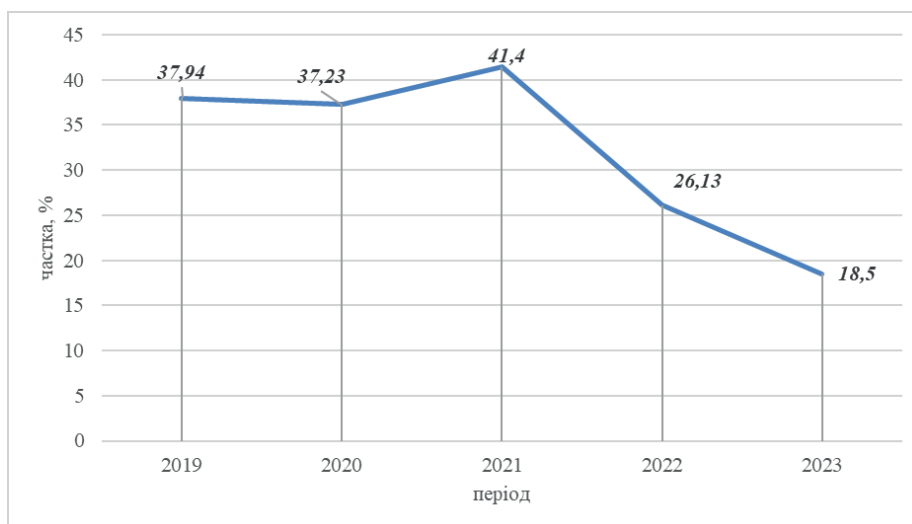

Рис. 1. Частка ПДВ у податкових надходженнях державного бюджету України за 2019–2023 рр.

Джерело: побудовано на основі [2].

Надходження ПДВ з вітчизняних товарів у 2023 р. збільшилося на 64,7 %, в порівнянні з 2019 р. В той же час ПДВ з імпортованих товарів зменшився і склав 261025,4 млн грн, в той час як у 2019 р. склав 289760,4 млн грн.

У табл. 2 нами подано показники фіскальної ефективності ПДВ в Україні за 2018–2022 рр.: фактичні надходження податку на додану вартість, доходи державного бюджету та валовий внутрішній продукт. Фактичні надходження ПДВ зростали впродовж досліджуваного періоду, проте в 2022 р. вони зменшилися до 467 млрд грн, тоді як у 2021 р. їх величина складала 536 млрд грн.

Таблиця 2

Показники фіскальної ефективності ПДВ в Україні у 2018–2022 рр.

Показники	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
Фактичні надходження ПДВ, млн грн	374508,2	378690,2	400600,1	536489,2	467001
Доходи державного бюджету, млн грн	928108,3	998278,9	1076016,7	1296852,9	1787395,6
ВВП, млн грн	3558706	3974564	4194102	5459574	5191028
Фіскальна значимість ПДВ у % до ВВП	10,5	9,5	9,6	9,8	9,0
Фіскальна значимість ПДВ у % до доходів державного бюджету	40,4	37,9	37	41,4	26,1

Джерело: складено за даними [2].

Фіскальна значимість ПДВ знизилась з 10,5 % в 2018 р. до 9,0 % в 2022 р., що свідчить про зменшення частки ПДВ у ВВП. Фіскальна значимість ПДВ у відсотках до доходів державного бюджету також

зменшилася з 40,4 % в 2018 р. до 26,1 % в 2022 р., що свідчить про зниження частки ПДВ у фінансуванні державних видатків.

У 2023 р. відбулися істотні зміни в системі оподаткування, зокрема у сфері ПДВ, зокрема окремі пільгові ставки оподаткування зберігаються для готельних послуг (7 % з початку 2021 р.), імпорту лікарських засобів, перелік яких зазначено в Державному реєстрі лікарських засобів. Зміни в законодавстві стосовно ПДВ стосуються комплектуючих для дронів, з імпорту яких не стягується ввізне мито та ПДВ. Також було ухвалено закони, що надають такі ж пільги для ввезення безпілотників та інших товарів, що використовуються у сфері забезпечення обороноздатності держави.

З 1 липня 2023 р. відбулося повернення до основної ставки ПДВ на пальне та нафтопродукти, яка була знижена до 7 % з вересня 2023 р. Також було скасовано ІТ-пільгу, що стосувалася програмної продукції, яка реалізується на митній території України, яка тепер оподатковується ПДВ за ставкою 20 % при перевищенні ліміту в 1 млн грн за 12 місяців.

Анульовано також пільгу щодо показу та розповсюдження фільмів, озвучених чи дубльованих українською мовою. Законодавчі зміни також вплинули на космічну пільгу, яка була скасована з 1 січня, а тепер оподаткування ПДВ провадиться за загальними правилами. З початку року також була введена нова версія УКТ ЗЕД, коди якої використовуються для заповнення податкових накладних та коригувань до них [5].

Починаючи з січня 2022 р., фіскальні органи отримали розширені повноваження здійснювати документальні перевірки протягом 60 календарних днів після терміну подання декларації з податку на додану вартість, відповідно до пункту 200.11 Податкового кодексу України, ці перевірки стають обов'язковими, якщо вартість від'ємного ПДВ перевищує 100 тис. грн, згідно з пунктом 78.1.8 ПКУ.

Ці зміни розширюють повноваження податкових органів і надають їм додаткові інструменти контролю за бюджетним відшкодуванням ПДВ. Важливо відзначити, що навіть при введенні воєнного стану і карантину з 2 червня 2022 р., проведення камеральних та документальних непланових перевірок, а також перевірок щодо бюджетного відшкодування ПДВ відновлено. З 21 липня також відновлено попередній порядок бюджетного відшкодування [6].

Якщо аналізувати надходження мита до державного бюджету, то у лютому 2023 р. митні органи зарахували до державного бюджету 33,4 млрд грн, що становить 100,4 % від запланованого індикативного показника Міністерства фінансів. Найбільшу частку у формуванні митних платежів у лютому 2023 р. були надходження від реалізації продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції – 22 %, нафтопродуктів – 22 %, фармацевтичної та хімічної продукції – 21 %, обладнання – 13 %, легкових автомобілів та електричного обладнання – 11 % (рис. 2).

Ці дані та показники є результатом обробки оперативної інформації з митних декларацій станом на 1 березня 2023 р. [3].

У лютому 2023 р. спостерігалось зменшення обсягів податкових надходжень до бюджету, що обумовлено об'єктивними факторами. Серед них важливими є:

Рис. 2. Товарна структура митних надходжень до державного бюджету України у лютому 2023 р.

Джерело: побудовано на основі [3].

1. Зменшення оподаткованого імпорту: фізичний обсяг оподаткованого імпорту товарів зменшився більше ніж удвічі, з 4,34 млн тонн у лютому 2022 р. до 1,99 млн тонн у лютому 2023 р. Обсяги оподаткованого імпорту «по вартості» скоротились на 22 %, з 5,3 млрд дол. у лютому 2022 р. до 4,1 млрд дол. у лютому 2023 р.

2. Зростання пільг при імпорті: обсяги наданих пільг при розміщенні товарів у митний режим «імпорт (випуск для вільного обігу)» збільшились на 15,7 %, з 12,2 млрд грн у лютому 2022 р. до 14,1 млрд грн у лютому 2023 р. Нова пільга зі сплати ПДВ при імпорті природного газу призвела до зменшення фактичних надходжень на 2,3 млрд грн.

Загалом, із 14,1 млрд грн наданих пільг при імпорті в лютому 2023 р., 93 % припадає на:

- Пільги з оподаткування акцизами при імпорті підакцизних товарів, переважно тютюну, для виробництва інших підакцизних товарів – 3,5 млрд грн.
- Пільги зі сплати мита в рамках угод «про вільну торгівлю» – 2,7 млрд грн.
- Пільги при імпорті товарів «оборонного призначення» – 2,5 млрд грн.
- Пільги зі сплати ПДВ при імпорті природного газу – 2,3 млрд грн.
- Пільги при імпорті товарів «для боротьби з COVID-19» та «для відновлення енергетичної інфраструктури» – 2,2 млрд грн.

Крім того, при митному оформленні імпорту товарів у лютому 2023 р., за заявами імпортерів, митними органами надано відстрочень сплати податків на суму понад 342 млн грн.

Оподаткування імпорту пального за зниженими ставками вплинуло на рівень податкових надходжень – розрахункові умовні недонадходження акцизного податку та ПДВ у лютому 2023 р. склали 5,5 млрд грн.

Усього, сума несплачених митних платежів у лютому 2023 р. становила 19,9 млрд грн, що складає 59 % відносно сплачених митних платежів (33,4 млрд грн).

Важливо відзначити, що внаслідок змін у податковому та митному законодавстві, ефективна ставка оподаткування імпорту товарів у лютому 2023 р. зменшилась з 25 % до 22 % [3].

Не менш важливим процесом в адмініструванні непрямих податків є цифровізація податкових та митних органів України, вивчаючи можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій та застосовуючи їх на практиці, впровадили у використання інтегровану інформаційну автоматизовану систему в органах ДПС «Податковий блок» та автоматизованої системи митного оформлення в органах ДМС «Інспектор».

Дані системи замінили ряд автономних інформаційних систем у сфері оподаткування, об'єднавши використання алгоритмів в одну централізовану систему та надавши можливість функціонування підблоків з реєстрації платників податків, обробки податкової звітності та платежів, обліку платежів та податкового аудиту [9, с. 93].

Використання функціонального модуля електронної бази даних – Єдиної автоматизованої системи митного оформлення у вигляді Електронного журналу сприяє митним органам, зокрема посадовим особам на основі внесених документів, які подаються особами під час переміщення товарів через митний кордон України, формувати в автоматичному режимі електронні документи (зокрема копії митних декларацій з відмітками митного органу), а це відповідно посилює контроль за митним оформленням та здійсненими платежами та й забезпечує ухилення від сплати мита.

Висновки. Результати проведеного аналізу надходжень непрямих податків до бюджету України вказує на те, що ключовим бюджетоутворюючим податком є податок на додану вартість. За досліджуваний період 2019–2023 рр. його частка в державному бюджеті зросла на 164,7 %. Другим за обсягом надходжень є акцизний податок, доходи від якого в 2023 р. склали 124866,9 млн грн. Мито посідає третю позицію з обсягом надходжень до державного бюджету. Отже, непрямі податки в структурі податкової системи України є основним джерелом, демонструючи вищу фіскальну ефективність, ніж прямі. Вони становили від 66,5 % у 2019 р. до 26,3 % у 2023 р. від загального обсягу доходів державного бюджету, зниження їх частки у структурі доходів бюджету відбулося через повномасштабне вторгнення.

У сучасних умовах реформа оподаткування має відбуватися у рамках визначеної стратегії, що дозволить більш обґрунтовано моделювати формування та прогнозування податкових надходжень до бюджету, враховуючи як непрямі, так і прямі податки. Важливо підкреслити значення податків на споживання як ключового інструменту державного впливу на економічний розвиток, здійснюючи регулювання якими держава сприяє створенню конкурентних умов на внутрішньому та зовнішньому ринках. Це, у свою чергу, сприяє стимулюванню ділової активності та формуванню доданої вартості, яка є базою оподаткування більшості видів податків.

Особлива увага повинна бути приділена дослідженню впливу непрямих оподаткування на розвиток конкурентоспроможного внутрішнього ринку. Враховуючи, що зовнішній ринок функціонує на більш

складних та формалізованих засадах, головний акцент реформи слід робити на посиленні внутрішнього ринку товарів та послуг. Такий підхід надає надзвичайно важливу фіскальну роль непрямих податків у стимулюванні внутрішньої економічної активності та розвитку.

Література:

1. Податковий кодекс України : Закон України зі змінами і доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/> (дата звернення: 15.03.2024).
Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine with amendments and additions. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/>.
2. Міністерство фінансів України : офіційний вебсайт. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>. (дата звернення: 15.03.2024).
Ministry of Finance of Ukraine: official website. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>.
3. Державна казначейська служба України : офіційний вебсайт. URL: <http://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 18.03.2024).
State Treasury Service of Ukraine: official website. URL: <http://www.treasury.gov.ua>.
4. Державна митна служба України : офіційний вебсайт. URL: <https://customs.gov.ua/> (дата звернення: 18.03.2024).
State Customs Service of Ukraine: official website. URL: <https://customs.gov.ua/>.
5. Державна податкова служба України : офіційний вебсайт. URL: <https://tax.gov.ua/> (дата звернення: 15.03.2024).
State Tax Service of Ukraine: official website. URL: <https://tax.gov.ua/>.
6. Бухгалтер ідеального підприємця. Які зміни щодо ПДВ настали у 2023 році, зміни у ставках тощо. URL: <https://bip.net.ua/articles/yaki-zmini-shhodo-pdv-nastali-u-2023-rocz-zmini-u-stavkah-toshho>.
The accountant of the ideal entrepreneur. What changes regarding VAT have come in 2023, changes in rates, etc. URL: <https://bip.net.ua/articles/yaki-zmini-shhodo-pdv-nastali-u-2023-rocz-zmini-u-stavkah-toshho>.
7. Гончаренко І., Дудченко Н., Жук В. Особливості непрямого оподаткування в країнах ЄС. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. № 3 (50). С. 42–51.
Honcharenko I., Dudchenko N., Zhuk V. (2023). Peculiarities of indirect taxation in EU countries. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 3(50), pp. 42-51.
8. Сотніченко О. А. Сучасний стан непрямого оподаткування в Україні. *Економічний вісник університету ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2019. № 42. С. 205–216.
Sotnichenko O. A. Modern state of indirect taxation in Ukraine. *Economic Bulletin of the University. Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda*. 2019. No. 42. P. 205-216.
9. Мединська Т. В., Ногінова Н. М. Цифровізація органів податкового адміністрування в контексті сучасних викликів і загроз. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал*. 2022. № 24 (52). С. 90–96.
Medynska T.V., Noginova N.M. Digitization of tax administration bodies in the context of modern challenges and threats. *Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». «Economics» series: scientific journal*. 2022. No. 24 (52). P. 90-96.
10. Мединська Т. В., Філь Ю. П. Роль ПДВ у системі непрямого оподаткування України. *Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць*. Львів : РВВ НЛТУ України, 2012. Вип. 22.02. С. 212–216.
Medynska T. V., Fil Y. P. The role of VAT in the indirect taxation system of Ukraine. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine: collection of scientific and technical works*. Lviv: RNV NLTU of Ukraine. 2012. Issue 22.02. P. 212-216.